

รูปแบบการพัฒนาผู้สูงอายุตามหลักพุทธจริยศาสตร์
ของเทศบาลนครขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น*

The Model of Elderly Development Based on Buddhist
Ethics of Khon Kaen Municipality, Mueang District,
Khon Kaen Province

เดชาชัช สายเบธางกูร, จรัส สีกา และพระครูภาวนาโพธิคุณ (สมชาย พังหมื่นไวย)

Dechachuch Saimetanggun, Jaras Leeka

and Phrakhru Bhavanabodhikun (Somchai Phangmuenwai)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khon Kaen Campus, Thailand

Corresponding Author, E-mail: kaiau001@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาหลักพุทธจริยศาสตร์ในการพัฒนาผู้สูงอายุ 2) ศึกษา
รูปแบบการพัฒนาผู้สูงอายุของเทศบาลนครขอนแก่น 3) นำเสนอรูปแบบการพัฒนาผู้สูงอายุตามหลักพุทธ
จริยศาสตร์ของเทศบาลนครขอนแก่น เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์
เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ กลุ่มนักวิชาการ จำนวน 20 รูป/คน กลุ่มปฏิบัติการ จำนวน 20 คน และ
กลุ่มผู้สูงอายุ จำนวน 20 คน วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาตามหลักอุปนัยวิธี

ผลการวิจัยพบว่า

1. หลักพุทธจริยศาสตร์เป็นหลักการที่นำมาเป็นวิธีการเพื่อพัฒนาผู้สูงอายุให้มีคุณภาพชีวิตใน
3 ด้านคือ สุขภาพ การมีส่วนร่วม ความมั่นคงในชีวิต ประกอบด้วย ภาวนา 4 อิทธิบาท 4 และธรรมสมาธิ 5
นำไปสู่การพัฒนาอย่างสมบูรณ์และยั่งยืน

2. รูปแบบการพัฒนาผู้สูงอายุในเทศบาลนครขอนแก่นใน 3 ด้าน คือ ด้านสุขภาพ ด้านการมี
ส่วนร่วม และด้านความมั่นคง เป็นรูปแบบที่เทศบาลได้ดำเนินการแต่ผู้สูงอายุควรได้รับการพัฒนาศักยภาพ
ด้านร่างกายและจิตใจไปพร้อมกันเพื่อเกิดความสุขและเกิดความสุขครอบคลุมในมิติการดูแลสุขภาพที่พึง
ประสงค์ มีความมั่นคง และยั่งยืน

*ได้รับบทความ: 18 กรกฎาคม 2567; แก้ไขบทความ: 16 กันยายน 2567; ตอรับตีพิมพ์: 21 กันยายน 2567

Received: July 18, 2024; Revised: September 16, 2024; Accepted: September 21, 2024

3. รูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุตามหลักพุทธจริยศาสตร์ของเทศบาลนครขอนแก่น พบว่า ภาวนา 4 คือ เป็นการพัฒนาด้านกาย จิตใจ และปัญญา ให้มีความพร้อมในการดำรงชีวิตที่สมดุล และมีคุณภาพชีวิตที่ดี อิทธิบาท 4 เป็นวิธีการเสริมแรงเพื่อให้ผู้สูงอายุมีอายุที่ยืนยาวด้วยความพอใจและปฏิบัติตนในการดูแลสุขภาพ ปราศจากโรคภัยต่างๆ และธรรมสมาธิ 5 ที่นำมาใช้เพื่อการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเป็นผู้ที่มีศักยภาพหรือมีภาวะพลพลังในการดูแลตนเองด้านร่างกายและจิตใจไม่เกิดการเจ็บป่วย สามารถปฏิบัติกิจวัตรประจำวันได้ด้วยตัวเองลดการพึ่งพาผู้อื่น ลดการแยกตัวออกจากสังคมโดยการร่วมกิจกรรมในชุมชน ชมรม เกิดความพึงพอใจและความผาสุกในชีวิตเพิ่มมากขึ้น

คำสำคัญ: รูปแบบการพัฒนา; ผู้สูงอายุ; พุทธจริยศาสตร์

Abstract

The purposes of this research were 1) to study Buddhist ethics in developing the elderly, 2) to study the elderly development model of Khon Kaen Municipality, 3) to present the Buddhist ethics development model for the elderly of Khon Kaen Municipality. It is qualitative research. Research tools were in-depth interviews. Key informants were academic groups of 20 figures/person, action group of 20 persons, and elderly group of 20 persons. Descriptive data were analyzed by inductive method.

The results revealed that:

1. Buddhist ethics is a principle used as a method for developing the elderly to have a quality of life in three aspects: health, participation. Stability in life consists of 4 cultivations, path of accomplishment (4powers), and concentration of the Dhamma (5 samadhis), leading to complete and sustainable development.

2. Models for the development of the elderly in Khon Kaen municipality in 3 aspects: health, participation and security it is a model that the municipality implement but the elderly should be developed in terms of both physical and mental potential at the same time to create balance and coverage in the dimensions of health care that are desired, stable, and sustainable forever.

3. The model for developing the quality of life for the elderly according to Buddhist ethics of Khon Kaen Municipality, it was found that the 4 meditations, namely body, mind, and wisdom, There are recreational activities to develop good mental health for

the elderly and being aware of the conditions of the world and life. The 4 Iddhibādas are methods of reinforcing the longevity of the elderly with satisfaction and following the advice of physicians in order to free themselves from various diseases. Elderly people who have the potential or have the ability to perform their functions in the physical able to perform daily activities by themselves, reducing dependency on others and also to reduce social isolation by participating in activities in the community, clubs, resulting in more satisfaction and more well-being in life.

Keywords: Model of Development; The Elderly; Buddhist ethics

1. บทนำ

การเพิ่มขึ้นของประชากรผู้สูงอายุเป็นปัญหาที่ได้รับความสนใจในระดับโลก โดยองค์การสหประชาชาติคาดการณ์ว่าในปี พ.ศ. 2544-2643 จะมีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปเกินร้อยละ 10 ของประชากรโลก (United Nations, 2001) และในปี พ.ศ. 2560 จำนวนประชากรผู้สูงอายุทั่วโลกจะเพิ่มขึ้นเป็น 962 ล้านคน จาก 382 ล้านคนในปี พ.ศ. 2523 (ค.ศ. 1980) ซึ่งคาดการณ์ว่าในปี พ.ศ. 2593 (ค.ศ. 2050) จำนวนผู้สูงอายุจะขยายเพิ่มจำนวนเป็น 2.1 พันล้านคน ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อระบบสังคม เศรษฐกิจ และความต้องการในการบริการด้านสุขภาพและการคุ้มครองสิทธิทางสังคม (World Health Organization, 2002)

ในประเทศไทย การพัฒนาสำหรับผู้สูงอายุสะท้อนผ่านแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545-2564) ซึ่งมียุทธศาสตร์หลัก 3 ประการ ได้แก่ 1) การเตรียมความพร้อมสำหรับวัยสูงอายุ 2) การส่งเสริมผู้สูงอายุ และ 3) การจัดระบบคุ้มครองสิทธิทางสังคม ยุทธศาสตร์การส่งเสริม

ผู้สูงอายุมุ่งสร้างความตระหนักรู้ในสังคมเกี่ยวกับคุณค่า และศักดิ์ศรีของผู้สูงอายุ รวมถึงการให้ข้อมูลเกี่ยวกับสุขภาพ และการดูแลตนเอง ส่วนระบบคุ้มครองทางสังคมเน้นการสร้างควมมั่นคงทางการเงิน การพัฒนาที่อยู่อาศัย และระบบบริการที่ตอบสนองความต้องการของผู้สูงอายุ การดำเนินการเหล่านี้มุ่งสร้างสังคมที่สนับสนุน และดูแลคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุอย่างยั่งยืน (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2545) และพบว่า ประเทศไทยเริ่มเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 ซึ่งมีสัดส่วนผู้สูงอายุร้อยละ 10.3 ของประชากรทั้งหมด แนวโน้มนี้ทำให้สังคมสูงวัยกลายเป็นประเด็นสำคัญ เนื่องจากคาดการณ์ว่าภายในปี พ.ศ. 2575 ประเทศไทยจะกลายเป็น "Super aged society" ที่มีประชากรผู้สูงอายุถึงหนึ่งในสี่ของประชากรทั้งหมด (สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม, 2560, หน้า 18-20)

จากการศึกษาเกี่ยวกับการเพิ่มขึ้นของประชากรผู้สูงอายุที่จะเป็นปัญหาในการดูแลใน

เรื่องต่างๆ จึงควรมีการเสริมความมั่นคงในการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีในทุกมิติด้วยการเสริมพหุพลังแก่ผู้สูงอายุในประเทศไทยให้มากยิ่งขึ้น ซึ่งพบว่า พหุพลังผู้สูงอายุในประเทศไทยมีดัชนีด้านพหุพลังลดลงในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา เนื่องจากความมั่นคงทางรายได้และความเพียงพอของรายได้ลดลงโดยการสำรวจปี พ.ศ. 2545 และ พ.ศ. 2550 ใช้ตัวชี้วัด 15 ตัว แบ่งเป็น 3 ด้านหลัก สุขภาพ (6 ตัว) การมีส่วนร่วม (3 ตัว) และความมั่นคง (6 ตัว) (กุลสุทธธาดา และกมลชนก ขำสุวรรณ, 2553, หน้า 26-38) และจากข้อมูลในการสำรวจปี พ.ศ. 2554 พบว่า ระดับพหุพลังของผู้สูงอายุส่วนใหญ่เป็นระดับปานกลาง โดยมีดัชนีด้านสุขภาพ 6 ตัว การมีส่วนร่วม 2 ตัว และความมั่นคง 3 ตัว (สุกัจจ์แสงประจักษ์สกุล, 2558, หน้า 139-167)

ในปัจจุบันเทศบาลนครขอนแก่นกำลังเผชิญปัญหาในการส่งเสริมพหุพลังของผู้สูงอายรรวมถึง การเข้าถึงบริการที่จำกัด เช่น สุขภาพและการศึกษา การขาดบริการและการสนับสนุนทางการเงินที่เหมาะสม ส่งผลต่อความมั่นคงทางการเงินและคุณภาพชีวิต การขาดการมีส่วนร่วมในกิจกรรมสังคม ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกโดดเดี่ยวและมีปัญหาสุขภาพจิต การขาดโอกาสในการเรียนรู้และพัฒนาทักษะใหม่ๆ ซึ่งสำคัญต่อการส่งเสริมพหุพลังและการปรับตัว จากปัญหาดังกล่าวมานี้ เทศบาลนครขอนแก่นได้ดำเนินการมาแล้วอย่างต่อเนื่อง แต่เพื่อเป็นการเสริมความเข้มแข็งและยั่งยืนในการส่งเสริมพหุพลังของผู้สูงอายุในเทศบาลนครขอนแก่นควรใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

เป็นแนวทางหลัก โดยการนำหลักท้าว 4 ประการ (กาย ศีล จิต และปัญญา) มาประยุกต์ใช้ช่วยเสริมสร้างสุขภาพร่างกายและจิตใจ การพัฒนากายส่งเสริมสุขภาพ การรักษาศีลส่งเสริมความสัมพันธ์และสุขภาพจิต การมีความรู้และเข้าใจสภาวะของตนเองช่วยให้ปรับตัวได้ดีขึ้น อิทธิบาท 4 (การตั้งใจจริง ความพากเพียร ความตั้งใจแน่วแน่ และการพัฒนาตนเอง) ช่วยเสริมแรงให้มีอายุยืนยาวและความพอใจในชีวิต การใช้ธรรมสมาธิ 5 ประการ (ปราโมทย์ ปีติ ปัสสัทธิ สุข และสมาธิ) ช่วยพัฒนาจิตใจให้มีความสงบและมีกำลังในการดำเนินชีวิต โดยใช้หลักพุทธจริยศาสตร์ในการพัฒนาผู้สูงอายุ ช่วยให้พวกเขามีชีวิตที่มีคุณภาพในวัยสูงอายุได้อย่างเต็มที่ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2562, หน้า 8-9)

จากการวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้นในเทศบาลนครขอนแก่นเกี่ยวกับการส่งเสริมพหุพลังของผู้สูงอายุ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการทำวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาผู้สูงอายุตามหลักพุทธจริยศาสตร์ของเทศบาลนครขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น” เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุที่ครอบคลุมทั้งสองมิติหลัก ได้แก่ ด้านร่างกาย และด้านจิตใจ โดยการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาประยุกต์ใช้ เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถมีชีวิตที่สมดุลและมีพละพละในการดำเนินชีวิตในสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปได้อย่างเหมาะสม และงานวิจัยนี้เมื่อเสร็จสมบูรณ์แล้วจะเป็นข้อมูลสารสนเทศแก่ผู้สนใจ และเป็นแผนการดำเนินงานของเทศบาลนครขอนแก่นต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาหลักพุทธจริยศาสตร์ในการพัฒนาผู้สูงอายุ
2. เพื่อศึกษารูปแบบการพัฒนาผู้สูงอายุของเทศบาลนครขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น
3. เพื่อนำเสนอรูปแบบการพัฒนาผู้สูงอายุตามหลักพุทธจริยศาสตร์ของเทศบาลนครขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อการวิจัยถึงการพัฒนาผู้สูงอายุตามหลักพุทธจริยศาสตร์ของเทศบาลนครขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น โดยมีวิธีการศึกษาข้อมูลชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รวมถึงข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก และข้อมูลชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ เอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แล้วนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เชิงพรรณนาด้วยอุปนัยวิธี

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ใช้ในการวิจัยโดยมีเกณฑ์การคัดเลือกแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ประกอบด้วย 1) กลุ่มนักวิชาการ ได้แก่ พระสงฆ์ที่มีส่วนร่วมในการอบรมเพื่อเติมเต็มในคุณภาพด้านจิตใจ และบุคลากรผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการกำหนดนโยบายเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ 2) กลุ่มปฏิบัติการ ได้แก่บุคลากรในหน่วยงานราชการที่รับผิดชอบในการพัฒนาคุณภาพผู้สูงอายุประกอบด้วย ผู้นำชุมชน และอสม.ประจำชุมชนต่างๆ และ 3) กลุ่มผู้สูงอายุ ที่ผ่านการประเมินความสามารถใน

การดำเนินชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุ ซึ่งมีคะแนนเต็ม 20 คะแนน โดยผู้สูงอายุที่พึ่งตนเองได้ช่วยเหลือผู้อื่น ชุมชน และสังคมได้มีผลรวมคะแนน ADL ตั้งแต่ 12 คะแนนขึ้นไปรวมทั้งสิ้น จำนวน 60 รูป/คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมีดังนี้ 1) แบบสัมภาษณ์ (Interview) มุ่งเน้นการสัมภาษณ์พระสงฆ์ เจ้าหน้าที่เทศบาล เจ้าหน้าที่ศูนย์แพทย์ และผู้สูงอายุ (ชาย/หญิง) โดยมีเนื้อหาสำคัญ ดังนี้ (1) การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured interview) เป็นการสัมภาษณ์ที่มีการวางแผนจัดเตรียมชุดคำถามและวิธีการสัมภาษณ์อย่างเป็นระบบและมีขั้นตอนล่วงหน้ามีการดำเนินงานแบบเป็นทางการภายใต้กฎเกณฑ์หรือมาตรฐานเดียวกันโดยยึดวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้เป็นฐาน เช่น หลักพุทธจริยศาสตร์ในการพัฒนาผู้สูงอายุ ประวัติความเป็นมาของรูปแบบการพัฒนาผู้สูงอายุของเทศบาลนครขอนแก่น (2) การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) เป็นการสัมภาษณ์ที่มีการวางแผนการสัมภาษณ์ไว้ก่อนล่วงหน้าอย่างเป็นขั้นตอน เพื่อสัมภาษณ์บริบทชุมชนหรือสภาพปัญหาทั่วไปของชุมชน เช่น อาณาเขตพื้นที่ ชุมชนใกล้เคียง อาชีพ รายได้ จำนวนสมาชิกในชุมชน เป็นการสัมภาษณ์ถึงสภาพภูมิประเทศทั่วไปที่ไม่ได้ระบุไว้ในแบบสัมภาษณ์ จะทำให้ได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัย (3) การสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth Interview) เป็นการสัมภาษณ์ที่ไม่มีการกำหนดกฎเกณฑ์เกี่ยวกับคำถามและลำดับขั้นตอนของการสัมภาษณ์ไว้ล่วงหน้าเป็นการพูดคุยสนทนาตาม

ธรรมชาติ (Naturalistic Inquiry) และเพื่อสัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึกโดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัยเป็นฐานในการสัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูลหลักเฉพาะในบางประเด็นที่ได้ข้อมูลไม่ชัดเจนครบถ้วน เช่น การพัฒนาผู้สูงอายุตามหลักพุทธจริยศาสตร์ของเทศบาลนครขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น (4) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Co-observation) เพื่อสังเกตการณ์การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ โดยผู้วิจัยได้เข้าร่วมกิจกรรมที่ชุมชนจัดขึ้น เช่น การเจริญพระพุทธมนต์เพื่อเสริมขวัญกำลังใจแก่ผู้ป่วย และกิจกรรมการสนทนากลุ่ม (5) สมุดจดบันทึกข้อมูลภาคสนามเพื่อบันทึกข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่มและบันทึกเหตุการณ์ต่างๆ เพื่อเป็นประโยชน์ก่อกูลต่อการทำวิจัย (6) เครื่องบันทึกเสียงและกล้องถ่ายภาพ เป็นการบันทึกการเข้าร่วมกิจกรรม และการสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อตรวจสอบและยืนยันข้อมูลจากการจดบันทึกในการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก และ 2) การสนทนากลุ่ม (Focus Group) กับผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญ (key informant) ในพื้นที่วิจัย ได้แก่ พระสงฆ์ บุคลากรในหน่วยงานราชการ ผู้นำชุมชน และผู้สูงอายุ โดยมีเนื้อหาสำคัญเกี่ยวกับหลักพุทธจริยศาสตร์ในการพัฒนาผู้สูงอายุ การพัฒนาคุณภาพผู้สูงอายุของเทศบาลนครขอนแก่น และการพัฒนาคุณภาพผู้สูงอายุตามหลักพุทธจริยศาสตร์ของเทศบาลนครขอนแก่น

การสร้างและการหาคุณภาพเครื่องมือการวิจัย ดังนี้ 1) ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์สังเคราะห์จนได้องค์ความรู้เกี่ยวกับการวิเคราะห์การพัฒนาผู้สูง

อายุตามหลักพุทธจริยศาสตร์ของเทศบาลนครขอนแก่น จากนั้นนำองค์ความรู้ที่ได้จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์มาสร้างเป็นคำถามในการสนทนากลุ่ม (Focus group) และสร้างแบบสัมภาษณ์เชิงลึก โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัยเป็นฐาน 2) นำแบบคำถามในการสนทนากลุ่มและแบบสัมภาษณ์เชิงลึกที่สร้างขึ้นไปปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษางานวิจัยเพื่อขอคำแนะนำ และตรวจสอบความเหมาะสมของคำถามเพื่อใช้ในการวิจัย 3) ปรับปรุงแบบคำถามในการสนทนากลุ่มและแบบสัมภาษณ์เชิงลึก ตามข้อเสนอแนะของอาจารย์ที่ปรึกษางานวิจัย แล้วนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 รูป/คน โดยพิจารณาและตรวจสอบความเหมาะสมและความถูกต้องตามเนื้อหา ภาษา และความสอดคล้องเกี่ยวกับประเด็นคำถามและระเบียบวิธีวิจัย 4) นำแบบคำถามในการสนทนากลุ่ม แบบสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 รูป/คน ให้ข้อเสนอแนะเพื่อปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษางานวิจัยเพื่อขอคำแนะนำเพิ่มเติม 5) ปรับปรุงแบบคำถามในการสนทนากลุ่มแบบสัมภาษณ์เชิงลึก ตามข้อเสนอแนะของที่ปรึกษางานวิจัย 6) จัดพิมพ์เครื่องมือวิจัยฉบับสมบูรณ์แล้วนำไปใช้ในการเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย โดยกำหนดขั้นตอนไว้ดังนี้

1. การวิจัยเชิงเอกสาร จะดำเนินการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง เช่น หนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม และเอกสารที่แสดงถึงสภาพปัญหาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ หลักพุทธจริยศาสตร์

และการนำหลักพุทธจริยศาสตร์ไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาผู้สูงอายุของเทศบาลนครขอนแก่น โดยมีขั้นตอนดังนี้ 1) แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต แนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุและความหมายของผู้สูงอายุ แนวคิดทางพุทธจริยศาสตร์และความหมาย ความสำคัญของพุทธจริยศาสตร์ ประเภทของพุทธจริยศาสตร์ หลักการปฏิบัติของพุทธจริยศาสตร์ เกณฑ์การตัดสินทางพุทธจริยศาสตร์ การใช้พุทธจริยศาสตร์ในการดูแลผู้สูงอายุ และแนวคิดเกี่ยวกับการดำรงชีวิตอย่างมีความสุขตามหลักพุทธศาสนา เช่น แนวคิดและหลักการดำเนินชีวิต ตัวชี้วัดความสุขตามแนวพระพุทธศาสนา เป็นต้น

2. การวิจัยเชิงคุณภาพ จะดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้ 1) การลงพื้นที่ เข้าไปในเทศบาลนครขอนแก่นเพื่อรวบรวมข้อมูลจากพระสงฆ์ บุคลากรในหน่วยงานราชการ ผู้นำชุมชน และผู้สูงอายุ โดยทำการสนทนากลุ่มและสัมภาษณ์เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในพื้นที่ 2) การสัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม ดำเนินการสัมภาษณ์และจัดการสนทนากลุ่มกับพระสงฆ์ บุคลากรในหน่วยงานราชการ ผู้นำชุมชน และผู้สูงอายุ เพื่อศึกษาวิธีการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเทศบาลนครขอนแก่น 3) การสัมภาษณ์เชิงลึก 4) การเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คัดเลือกจำนวน 60 รูป/คน ซึ่งประกอบด้วยพระสงฆ์ บุคลากรในหน่วยงานราชการ ผู้นำชุมชน และผู้สูงอายุ โดยมีเกณฑ์ในการเลือกผู้ให้ข้อมูลที่มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ 5) การนัดหมาย

นัดหมายเพื่อสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 60 รูป/คน 6) การจัดสนทนากลุ่ม จัดการสนทนากลุ่มเพื่อหาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับปัญหาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุและการนำหลักพุทธจริยศาสตร์ไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ 7) การสัมภาษณ์เชิงลึก ใช้เครื่องมือที่สร้างขึ้นและผ่านการตรวจสอบความเชื่อมั่นแล้วเพื่อรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมในประเด็นที่ยังไม่ครบถ้วนและชัดเจน

3. การเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยจะดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้ 1) อบรมผู้ช่วยวิจัย ชี้แจงวัตถุประสงค์และวิธีการวิจัย พร้อมอธิบายขั้นตอนการเก็บข้อมูลและขอความร่วมมือจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 2) สืบหาข้อมูลภาคสนาม เลือกรวมชนเป้าหมายแบบเจาะจง 3) สำหรับการรวบรวมข้อมูลเชิงกายภาพในเทศบาลนครขอนแก่น โดยทำจดหมาย และประสานงานเพื่อขออนุญาตทำวิจัย ใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม ตามหลักเกณฑ์ดังนี้ สถานที่ต้องเหมาะสม และได้รับการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุตามหลักพุทธจริยศาสตร์ สถานที่ต้องมีการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง สถานที่ต้องมีการทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา เช่น การนั่งสมาธิ และการสวดมนต์ 4) ขออนุญาตดำเนินการวิจัย เสนอโครงการวิจัยต่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญเพื่อขออนุญาตทำการวิจัยและลงพื้นที่ 5) ชี้แจงวัตถุประสงค์และขั้นตอนการเก็บข้อมูล ทำกิจกรรมกลุ่ม การสนทนากลุ่มย่อย และสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อขอความร่วมมือจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 6) นัดหมายวัน

เวลา และสถานที่ กำหนดวันและเวลาในการทำกิจกรรมกลุ่ม การสนทนากลุ่มย่อย และสัมภาษณ์เชิงลึก ระยะเวลาเก็บข้อมูลระหว่างเดือน พฤษภาคม 2565 ถึง ธันวาคม 2566

4. สรุปผลการวิจัย

การทำวิจัยเรื่อง การพัฒนาผู้สูงอายุตามหลักพุทธจริยศาสตร์ของเทศบาลนครขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. หลักพุทธจริยศาสตร์ในการพัฒนาผู้สูงอายุ ประกอบด้วย 1) หลักภavana 4 ได้แก่ กายภavana ศิลภavana จิตตภavana ปัญญาภavana 2) หลักอิทธิบาท 4 ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา และ 3) หลัก ธรรมสมาธิ 5 ได้แก่ ปาโมทย์ ปิตี ปัสสัทธิ สุข สมาธิ หลักพุทธจริยศาสตร์ทั้ง 3 นี้ มีความเหมาะสมในการนำมาพัฒนาผู้สูงอายุให้มีคุณภาพชีวิตดีขึ้นเนื่องจากสามารถนำไปประยุกต์เพื่อส่งเสริมการพัฒนาทั้ง 3 มิติ คือ สุขภาพ การมีส่วนร่วม และความมั่นคง สอดคล้องกับแนวคิดการสูงวัยอย่างมีสุขภาวะขององค์การอนามัยโลก (WHO)

2. รูปแบบการพัฒนาผู้สูงอายุในเทศบาลนครขอนแก่นใน 3 ด้าน คือ ด้านสุขภาพ ด้านการมีส่วนร่วม ด้านความมั่นคง เป็นรูปแบบที่เทศบาลได้ดำเนินการแต่ผู้สูงอายุควรได้รับการพัฒนาศักยภาพด้านร่างกายและจิตใจไปพร้อมกันเพื่อเกิดความสุขและเกิดความสุขคลอบคลุมในมิติการดูแลสุขภาวะที่พึงประสงค์ มีความมั่นคง และยั่งยืน

3. รูปแบบการพัฒนาผู้สูงอายุตามหลักพุทธจริยศาสตร์ของเทศบาลนครขอนแก่น อำเภอ

เมือง จังหวัดขอนแก่น มีดังนี้

3.1 การพัฒนาผู้สูงอายุด้วยหลักภavana 4 จากมุมมองทางปรัชญาสามารถวิเคราะห์ได้ดังนี้ 1) กายภavana การพัฒนาทางร่างกายสะท้อนถึงหลักปรัชญาของสุขภาพที่ดี ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการดำรงชีวิตที่มีคุณภาพ การดูแลร่างกายเป็นการยอมรับความสัมพันธ์ระหว่างร่างกายและจิตใจและเป็นการปฏิบัติที่ส่งเสริมความสุขภายใน ตามหลักปรัชญาของสุขภาพองค์รวม ที่เห็นว่าร่างกายและจิตใจมีความเชื่อมโยงกันอย่างลึกซึ้ง การพัฒนาทางร่างกายที่ดีจะสนับสนุนการมีชีวิตที่สมดุลและมีสุขภาพดี 2) ศิลภavana การรักษาศีลเป็นการปฏิบัติตามหลักการทางศีลธรรมที่ส่งเสริมความสงบและความเป็นธรรมในชีวิต มันสะท้อนถึงปรัชญาของการดำรงชีวิตที่มีความรับผิดชอบและเมตตา ศีลธรรมช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในสังคมและสนับสนุนการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ การพัฒนาศีลทำให้ผู้สูงอายุมีความสงบและอยู่ร่วมในสังคมอย่างมีคุณค่า 3) จิตตภavana การพัฒนาจิตใจที่เข้มแข็งและมีสุขภาพจิตดีสะท้อนถึงการบรรลุเป้าหมายในปรัชญาของการมีชีวิตที่เต็มไปด้วยความสุขและความสงบ ความเมตตาและความกรุณาเป็นคุณลักษณะที่ส่งเสริมการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีและเป็นมิตรกับผู้อื่น การพัฒนาจิตใจให้แข็งแกร่งสามารถนำไปสู่การมีความสุขที่ยั่งยืนและการใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่า 4) ปัญญาภavana การพัฒนาปัญญาคือการเพิ่มพูนความเข้าใจและการพิจารณาอย่างลึกซึ้ง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของปรัชญาการรู้แจ้งและการตระหนักรู้ในตนเอง ปัญญาช่วยให้ผู้สูงอายุ

เข้าใจและปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงในชีวิตได้ดีขึ้น การพัฒนาปัญญาทำให้ผู้สูงอายุสามารถเผชิญกับความท้าทายและความทุกข์ได้อย่างมีสติและประสบผลสำเร็จในชีวิต

3.2 รูปแบบการพัฒนาผู้สูงอายุตามหลักอิทธิบาท 4 พบว่า การพัฒนาผู้สูงอายุตามหลักอิทธิบาท 4 เป็นกระบวนการที่ประกอบด้วยหลักการที่เชื่อมโยงและเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน เพื่อส่งเสริมความสมดุลในชีวิตของผู้สูงอายุ เริ่มจากฉันทะหรือความพอใจในสุขภาพดีและการมีอายุยืนยาว ซึ่งสร้างแรงบันดาลใจ และความตั้งใจในการพัฒนาตนเอง ปรัชญาของความพอใจนี้ช่วยให้ผู้สูงอายุมีความสุขและมีความหมายในชีวิต จากนั้น วิริยะ หรือความเพียรในการรักษาสุขภาพ สะท้อนถึงการมุ่งมั่นและการเปลี่ยนแปลงเชิงบวกที่เกิดจากความพยายามอย่างต่อเนื่อง เพื่อบรรลุเป้าหมายด้านสุขภาพดี การมีจิตตะหรือความตั้งใจที่มั่นคงช่วยให้เกิดนิสัยดีและการดูแลตนเองอย่างต่อเนื่อง ส่วนวิมังสาหรือการพิจารณาและการใช้เหตุผลในการตัดสินใจสะท้อนถึงการใช้อนุปัญญาในการเลือกทางเลือกที่ดีที่สุดในการพัฒนาตนเอง กระบวนการทั้งหมดนี้เชื่อมโยงกันอย่างลงตัวเพื่อให้ผู้สูงอายุมีชีวิตที่ดีและสมบูรณ์ด้วยการตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาในแต่ละด้าน

3.3 รูปแบบการพัฒนาผู้สูงอายุด้วยหลักธรรมสมาธิพบว่า ปรามิทธิ (ความร่าเริง) ส่งเสริมการมองโลกในแง่ดีและลดความวิตกกังวล ช่วยให้เกิดความสงบภายในจิตใจ เป็นปรัชญาของการสร้างสุขภาพจิตที่ดีและความพอใจในชีวิต เมื่อมีปัสสัทธิ (ความสงบ) ตามมาจากความร่าเริง

การผ่อนคลายทางกายและใจช่วยให้เกิดสุข (ความสุขทางกายและใจ) เป็นผลจากการลดความเครียดและการมีจิตใจที่สงบ การมีสมาธิ (จิตที่มั่นคง) จากความสุขช่วยให้เกิดปัญญาและความสามารถในการรับมือกับปัญหาได้ดีขึ้น ทำให้ผู้สูงอายุสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างมีสติและความสมดุล

5. อภิปรายผลการวิจัย

การทำวิจัยเรื่อง การพัฒนาผู้สูงอายุตามหลักพุทธจริยศาสตร์ของเทศบาลนครขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

1. พุทธพลังคือการเสริมสร้างศักยภาพของผู้สูงอายุให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี โดยมีกรอบการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่สำคัญ 3 ประการ ได้แก่ การมีสุขภาพที่ดี การมีส่วนร่วม และความมั่นคง ซึ่งช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถปรับตัวและดำเนินชีวิตอย่างอิสระในสังคมได้อย่างเหมาะสม แนวคิดนี้สอดคล้องกับระวี สัจจโสภณ (2556, หน้า 471-490) ที่เห็นว่า พุทธพลังเป็นภาวะสุขสมบูรณ์ของผู้สูงอายุและเป็นเป้าหมายในการจัดการกับผลกระทบจากการเพิ่มจำนวนผู้สูงอายุทั่วโลกและสอดคล้องกับกุศล สุนทรธาดา และกมลชนก ขำสุวรรณ (2553, หน้า 26-38) ที่เห็นว่า ดัชนีพุทธพลังของผู้สูงอายุไทยลดลงเนื่องจากความมั่นคงทางรายได้ลดลง ดัชนีพุทธพลังประกอบด้วย 15 ตัวชี้วัด แบ่งเป็น 3 ด้าน: สุขภาพ (6 ตัวชี้วัด) การมีส่วนร่วม (3 ตัวชี้วัด) และความมั่นคง (6 ตัวชี้วัด) ซึ่งสะท้อนถึงความสำคัญในการสร้างความสมดุลในชีวิตของผู้สูงอายุเพื่อการพัฒนาที่มีประสิทธิภาพ

2. หลักพุทธจริยศาสตร์ที่มีความเหมาะสมและสามารถประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุได้อย่างครอบคลุมในหลายมิติ รวมถึงด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และการมีส่วนร่วม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยที่มีการศึกษาและการวิเคราะห์ถึงผลกระทบของหลักพุทธจริยศาสตร์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ได้แก่ หลักภavana 4 มุ่งเน้นการพัฒนาทั้งด้านร่างกายและจิตใจ ซึ่งสอดคล้องกับพรพงศ์ สุขประเสริฐ (2556, หน้า 45-60) ที่กล่าวว่า การดูแลสุขภาพร่างกายและการฝึกปฏิบัติทางจิตใจเพื่อให้เกิดความสงบและความเข้าใจในธรรมะเช่น การฝึกภavanaเพื่อรักษาศีลและพัฒนาจิตใจให้แข็งแกร่งสามารถช่วยเสริมสร้างสุขภาพจิตที่ดีและเพิ่มคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุได้ ซึ่งสอดคล้องกับอุดมศักดิ์ รัศมีวิชัย (2562, หน้า 123-136) ที่เห็นว่า การประยุกต์ใช้หลักภavanaในผู้สูงอายุช่วยเสริมสร้างความสมดุลทั้งในด้านร่างกายและจิตใจสามารถเตรียมพร้อมในการเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงในชีวิต และส่งเสริมการมีส่วนร่วมในสังคม อิทธิบาท 4 ประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ช่วยกระตุ้นให้ผู้สูงอายุมีความตั้งใจและความพยายามในการพัฒนาตนเอง ตัวอย่างเช่น ความพอใจในชีวิต (ฉันทะ) ส่งผลให้เกิดความเพียร (วิริยะ) และการตั้งใจทำอย่างต่อเนื่อง (จิตตะ) นำไปสู่การพิจารณาที่ดี (วิมังสา) ทำให้เกิดความสุขและความสามารถในการปรับตัวได้ดีขึ้น สอดคล้องกับสมคิด ลิขิตกิจสมบูรณ์ (2561, หน้า 75-85) ได้แสดงให้เห็นว่าการนำหลักอิทธิบาท 4 มาใช้สามารถเพิ่มดัชนีพหุผลในผู้สูงอายุและช่วยลดปัญหาที่เกิด

จากการลดลงของความมั่นคงทางรายได้และสุขภาพ และธรรมสมาธิ 5 ประกอบด้วย ปาโมทย์ ปิตี ปัสสัทธิ สุข และสมาธิ ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ช่วยให้เกิดความสงบและสมาธิในชีวิต การฝึกธรรมสมาธิช่วยสร้างสุขภาพจิตที่ดีและการมีชีวิตที่มีความสุข ทำให้สามารถรับมือกับความท้าทายต่างๆ ได้อย่างมีสติ สอดคล้องกับวรวิมล นพพร (2565, หน้า 89-100) และพงษ์เทพ พัฒนกิจ (2564, หน้า 101-115) พบว่า การใช้หลักธรรมสมาธิในการพัฒนาผู้สูงอายุช่วยเพิ่มความสุขทางจิตและการปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงในชีวิตได้ดีขึ้น

3. การพัฒนาผู้สูงอายุของเทศบาลนครขอนแก่นสอดคล้องกับแนวทางสากลและหลักพุทธจริยศาสตร์ โดยมุ่งเน้นสุขภาพ การมีส่วนร่วม และความมั่นคง ช่วยให้ผู้สูงอายุปรับตัวและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น การพัฒนาในทุกมิติ ร่างกาย จิตใจ และสังคมช่วยลดความเครียดและความเหลื่อมล้ำ พร้อมสร้างความสมดุลและยั่งยืนในชีวิต

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะการทำวิจัยครั้งต่อไป

1.1 การศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับผลกระทบของกิจกรรมสังคมต่อสุขภาพจิตของผู้สูงอายุ

1.2 การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างความมั่นคงทางการเงินและคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ

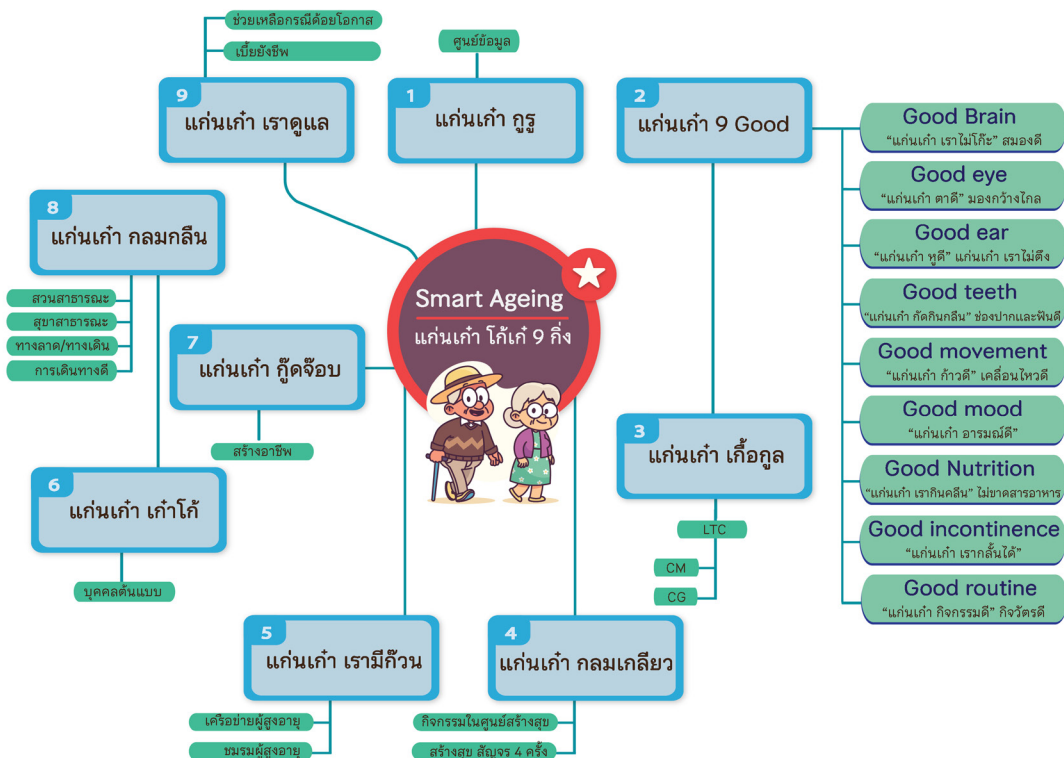
1.3 การประเมินประสิทธิผลของการนำหลักพุทธจริยศาสตร์มาประยุกต์ใช้ในโปรแกรมพัฒนาผู้สูงอายุ

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการพัฒนาผู้สูงอายุ ตามหลักพุทธจริยศาสตร์ของเทศบาลนคร ขอนแก่น ได้นำไปสู่การพัฒนาโครงการ Smart Ageing แก่นเกล้าไก่อเก๋ 9 กิ่ง ซึ่งรวมหน่วยบริการ เทศบาลและภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมคุณภาพ ชีวิตของผู้สูงอายุในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง โดยเน้นการ เชื่อมโยงบริการด้านสาธารณสุข สวัสดิการ และ

การติดตามปัญหาสุขภาพรายบุคคล การพัฒนานี้ สอดคล้องกับวิสัยทัศน์การพัฒนาสังคมแห่ง ความสุข และเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) โดยบูรณาการหลักเหตุผลและพุทธจริยศาสตร์ เพื่อเสริมสร้างความสมดุลทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และปัญญา ผ่านการจัดบริการและกิจกรรม ที่ครอบคลุมทั้ง 95 ชุมชนในเขตเทศบาลนคร ขอนแก่น ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2545). *แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545-2564)*. กรุงเทพฯ: กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.
- กุศล สุนทรธาดา และกมลชก ขำสุวรรณ. (2553). *ระดับและแนวโน้มความมีพฤฒิพลังของผู้สูงอายุไทย*. กรุงเทพฯ: สมาคมนักประชากรไทย.

- พงษ์เทพ พัฒนกิจ. (2564). การนำหลักธรรมสมาธิมาประยุกต์ใช้กับผู้สูงอายุ. *วารสารการวิจัยและพัฒนา*, 13(2), 101-115.
- พรพงศ์ สุขประเสริฐ. (2556). การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในฐานะพุทธศาสนา. *วารสารพุทธศาสนา*, 12(1), 45-60.
- ระวี สัจจโสภณ. (2556). แนวคิดทางการศึกษาเพื่อการพัฒนาภาวะพหุพลังในผู้สูงอายุ. *วารสารวิทยาศาสตร์ สาขาสังคมศาสตร์*, 34(3), 471-490.
- วรวิมล นพพร. (2565). ธรรมสมาธิและผลกระทบต่อสุขภาพจิตในผู้สูงอายุ. *วารสารวิจัยสุขภาพจิต*, 11(1), 89-100.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2562). *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย*. (พิมพ์ครั้งที่ 53). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ.
- สมคิด ลิขิตกิจสมบูรณ์. (2561). อิทธิบาท 4 และการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ. *วารสารพัฒนาชุมชน*, 9(2), 75-85.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม. (2560). *ดัชนีพหุพลังผู้สูงอายุไทย*. กรุงเทพฯ: เทกซ์แอนด์เจอร์นัลพับลิเคชั่น.
- สุภจักษ์ แสงประจักษ์สกุล. (2558). ปัจจัยกำหนดระดับภูมิวัยของผู้สูงอายุไทย. *วารสารสงขลานครินทร์ ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์*, 21(1), 139-167.
- อุดมศักดิ์ รัศมีวิชัย. (2562). ผลของการฝึกภาวนาในการเพิ่มคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ. *วารสารสุขภาพและการแพทย์*, 29(4), 123-136.
- United Nations. (2001). *World Population Situation Report*. New York: United Nations Publications.
- World Health Organization. (2002). *Geneva Policy Framework: World Health Organization*. Geneva: World Health Organization.